

Володимир КОЗЕЛКІВСЬКИЙ,

Андрій ЧЕМЕРИНСЬКИЙ

(Галич, Україна)

КОЛОНА ГОЛУХОВСЬКОГО. ГАЛИЧЕВІ ПОВЕРНУТО ПАМ'ЯТНИК ЦІСАРСЬКО-КОРОЛІВСЬКОГО ПЕРІОДУ

Впродовж десятиліть поруч зі старим металевим мостом через річку Дністер у м. Галичі (з південного боку) стоїть пам'ятник у формі колони, увінчаної металевою кулею (ядром). Він так добре вписаний у ландшафт місця, що кожен містянин пам'ятає його з дитинства, однак з якої нагоди його встановлено – сказати може далеко не кожен. Свого часу один поважний довідник з історії Галича описував його так: «[...] пам'ятний знак, який завершується кулею. Галичани розповідають, що цей пам'ятник – символ боротьби українського народу проти загарбників. Існує також правдоподібна версія, що пам'ятник поставлено на честь перемоги галицьких лікарів над холерою»¹. Також окремі галичани називають пам'ятник «шаховою фігурою», ще інші кажуть, що він належить «останньому померлому від чуми» або «перемозі над вірусом».

Насправді всі версії безпідставні, оскільки пам'ятник зафіксовано на світлинах початку ХХ ст., у період австрійського володіння краєм. А отже не може йтися про його зведення в період українських державних утворень (ЗУНР або значно пізніше за відновлення 1991 р. незалежності України). До 1918 р. в м. Галичі чисельність лікарів коливалася від однієї до трьох осіб, масових епідемій холери не фіксувалося, а отже «лікарська» версія також не аргументована.

Однак ми опрацювали архівні матеріали м. Львова та м. Відня (Австрія), на підставі яких встановили, що пам'ятник-колону відкрили в жовтні 1858 р. (отже, він залишається найстарішим пам'ятником Галича

¹ Галич та його довкілля. Довідник-путівник / за ред. О. Береговського. Галич : Національний заповідник «Давній Галич», 1997. С. 84.

австрійського періоду) на честь цісарсько-королівського намісника Галичини графа Аґенора Ґолуховського, а саме в подяку за його участь у спорудженні першого стаціонарного мосту через р. Дністер у місті. Відомо, що жителі Галича, сучасники пам'ятника, називали його «колоною Ґолуховського»².

А. Ґолуховський сприяв будівництву першого дерев'яного постійного моста в Галичі, який стояв дещо вище за течією від сучасного металевого. Досі у воді збереглися його дерев'яні балки-опори. Тогочасний часопис описував церемонію відкриття моста і пам'ятника так: «[...] 21 жовтня [1858 р. – А.Ч.] одягнув старий Галич святочні шати і заяснів веселою погодою. О 10-й год. ранку розвинено в одвічному княжому місті цісарську хоругву, а гук гармат з високого замку повідомив населенню, що починається урочистість. Після прибуття цісарського намісника виступив цілий Галич і всі, що прибули на цю урочистість. Старости округ Станиславівської та Бережанської на чолі чисельного згромадження окружних та повітових цісарсько-королівських чиновників з Станиславова, Бережан, Бурштина і Рогатина; військова старшина і депутації зі Станиславова, гурт шляхти, власники дібр і численне духівництво двох обрядів, вийти ґмін галицького повіту, місцеві ремісничі цехи і багато довколишніх громад з хоругвами костелів та церков, шкільна молодь з вчителями, людність караїмська і жидівська – всі прагнули взяти участь у найсвятішому обряді інавґурації довершеної справи. Обряд розпочав бурмістр Галича на чолі міської депутації старим звичаєм – вітаючи намісника хлібом та сіллю, при цьому стояв у стрункому луці при мостовій греблі. Після цього при відігранні музики та гімну розпочалася літургія в парафіяльному римо-католицькому костелі. Її відправляли парохі і місцеві декани. З костелу вирушила вся процесія на міст, де після завершеного обряду посвячення (який здійснювали обидва місцеві парохі) міст було відкрито, процесія пройшла його першою. Тут промовив ксьондз Антон Могильницький, наглядач над школами і пробоц греко-католицький з Комарова, коротко, змістовно, німецькою мовою, віддаючи завершену справу під громадське використання сучасникам і нащадкам. Одночасно він подякував ЙЕ* Наміснику за ласкаве старання щодо завершення цієї справи і за присутність на інавґурації мосту. Його

² Dziennik Polski. Piątek. 16 czerwca 1882. № 136.

* Йе – Його Ексцеленція.

Ексцеленція відповів на цю промову німецькою мовою і засвідчив, що лояльна поведінка мешканців повіту і міста Галича, їхнє серйозне ставлення до цієї пожертви лягають до стіп трону Найяснішого монарха і Бога. Свою промову він завершив закликом: “Нехай живе наш цісар!” – на що всі присутні відповіли стократною відповіддю. Після завершення посвячення мосту наступив акт відкриття пам’ятника, який мешканці повіту та міста Галича спорудили на честь Його Ексцеленції Намісника краю, а з вдячністю за отримане добродійство вказали на написі:

*«Його Ексцеленції Яснішому Вельможному
Агенорові графу Голуховському
цісарському Наміснику королівств Галичини і Лодомерії
і т.д. і т.д.*

*Мешканці повіту і міста Галича
завдячуючи дійсну участь у побудові крайової дороги
та мосту на Дністрі спорудили цей пам’ятник».*

*«Sr. Excellenzdem Hochwohl gebornen
Agenor Grafen Goluchowski
Kaiserlichen Statthalter des Kronlandes
Galizien und Lodomerien,
es, es, es.
Die Einwohnerdes Bezirkes und der Stadt Halicz
in dankbarer Anerkennung
derei fervollen Fürsorge und der Errichtung der
Landstraßen und der Dniesterbrücke
Habendieß Denkmal gesetzt».*

Тут при пам’ятнику промовляв польською мовою ксьондз Антон Клоссон, місцевий пробоц і декан Станиславівський, просячи, щоб ця пам’ятка залишилася в серцях вдячних мешканців. Він одночасно прохав Небеса про благословіння для всіх чудових справ і задумів, які ЙЕ Намісник в нашому краї по волі і думці нашого Найяснішого Пана проводитиме спільними зусиллями. Присутні були сповнені великою радістю коли ЙЕ польською мовою висловив похвали для міста Галича за значні пожертви і подяку для всіх мешканців околиці за збір коштів і працю для посвяченого мосту. Численні постріли, численні вівати і грімке “Многая літа!”, яке виголосило духівництво і мешканці Найяснішому Панові та ЙЕ Намісникові, завершили цей знаменний акт урочистости. ЙЕ

Намісник відвідав головну школу для дівчат, магістрат міста, оглядав руїни старожитнього замку, в кінці рушив до гурту тісно зібраних селян і промовив до них сердечно руською мовою, хвалячи їхню витривалість в праці і бажання при організації такої чудової справи для себе та своїх дітей; о 3-й годині від'їхав до Львова, супроводжуваний вигуками вдячних мешканців Галицького повіту, чиє запрошення на урочистість попередньо ласкаво прийняв. Місто Галич у програмі заходу організувало фестин для люду, який при радості селян, підтримуваний військовою музикою, тривав до пізнього вечора. Фестин люду завершив програму урочистого для Галича дня, але одночасно увічнив між населенням пам'ять і значення цієї події, що спільна праця, розпочата і завершена, свідчитиме нащадкам про панівну взаємність між усіма класами мешканців у нашій окрузі; щобільше, з яким бажанням і прихильністю до уряду мешканці виконували його поради, переконані, що його натхнення іде з почесним добром. Вже сама справа, інавігурація якої відбулася, завершена впродовж кількох місяців, свідчить, якими значними є серйозність, старання та передбачливість керівників влади – окружної і повітової. Одностайність та вигуки радості лунали разом з гаслами для Найяснішого Пана і його Намісника, також для нашого окружного старости п. Остермана (тому що йому завдячує наша округа стільки добродійств для громадськості, яких в інших округах немає). Його витривала вдумливість довела, що наша округа об'єдналася в торговому обороті з іншими краями, маючи мережу новозбудованих шляхів – у такій кількості, якої не має жодна інша округа. Він це увічнив тим, що сам дуже підтримав будівництво мосту на ріці, яка нам часто стримувала наближення до світу. Одностайно також при ньому отримували подяки і начальник повіту п. Діонізій Тхоржевський – він був виконавцем думок уряду, вмів з такою посвятою працювати, що все було працею його рук. Безпосередньо проводячи нагляд, він мусив постійно співпрацювати з міським населенням, з міщанством, з керівниками, з робітниками; він зумів отримати їхню прихильність. Ми можемо сміливо ствердити, що тільки взаємна доброта і взаємність, взаємна довіра між мешканцями та начальниками нашого уряду довели, що справа була так чудово виконана; він їхню загальну прихильність об'єднати вмів, мав їх на свою раду в кожній хвилині завдяки своїй душі і тій поведінці, яка тільки прихильністю відплачується. За те, що в такий короткий період було все завершено, мусимо на похвалу додати, що технічну дирекцію провадив фахівець, план сам подав і виготовив п. Домінік Опатович, будівничий,

віком досить молодий, проте талантом, знанням і мистецьким вмінням досвідчений. Ми прагнемо, щоб і його ім'я було записане, адже він долучився до пишноти Галича [...]»³.

Аґенор-Ромуальд-Онуфрій Ґолуховський (пол. *Agenor Romuald Onufry hrabia Gołuchowski*; 8 лютого 1812, Скала-Подільська – 3 серпня 1875, Львів) – граф, польський аристократ герба Леліва, представник впливової польської галицької родини Ґолуховських, впливовий консервативний політик Австрійської й Австро-Угорської монархій. Займав низку важливих урядових посад, зокрема був міністром внутрішніх справ (1859–1861), намісником цісаря в Галичині (1849–1859), першим очільником Королівства Галичини та Володимирії, який носив титул «намісника» (перед тим були «губернатори» 1866–1868, 1871–1875); державним міністром (1860). Почесний громадянин 66-ти галицьких міст.

Вперше він відвідав Галич у серпні 1857 р. Під час цього приїзду ґміна Галича постановила пожертвувати на будівництво мосту 500 злр, а також збудувати спільний шпиталь для всіх мешканців міста (християн, євреїв та караїмів). Ці дві постанови було виконано – міст споруджено і відкрито фундацію для підтримки вісьмох убогих, а зокрема: трьох чоловіків і трьох жінок християнської релігії, одного жида та одного караїма (далі у всіх звітах вказувалося, що фундацію створено на честь А. Ґолуховського)⁴.

Вдруге він відвідав Галич у жовтні 1858 р., де брав участь у відкритті мосту через р. Дністер та пам'ятника на свою честь. У жовтні 1866 р. в Галичі було відправлено урочисту літургію з нагоди повторної номінації графа А. Ґолуховського намісником краю, йому скерували урочисте привітання (вручала делеґація, яка складалася з бурмістра міста і двох радних). Окреме привітання також надіслала караїмська ґміна міста Галича. Також для вшанування цієї події було засновано міську стипендію для одного учня – жителя міста, що навчається у вищому навчальному закладі, в сумі 80 злр на рік. У березні 1867 р. цей фонд було названо «стипендія Аґенора графа Ґолуховського» (він повинен був її надавати до кінця свого життя, а після смерті – ґмінна рада міста Галича). Першим

³ Gazeta Lwowska. Sobota. 22 listopada 1858. № 254.

⁴ Gazeta Lwowska. Środa. 2 września 1857. № 200.

стипендіатом став Ян Павлуевич, учень четвертого гімназійного класу⁵.

27 листопада 1866 р. магістрат міста Галича за заслуги для добра держави і краю, а зокрема на знак вдячності за отримання самоврядування ґмін найменував графа А. Ґолуховського почесним громадянином міста. Одночасно бурмістрові доручили зайнятися виготовленням окремого диплома, який йому мала вручити депутація міської ради⁶. Активно він захищав інтереси Галича у краєвому соймі. Так, на засіданні в січні 1866 р. було зачитано петицію містян про залишення повітового уряду в Галичі, яку вніс намісник та посол А. Ґолуховський. У березні цього ж року він вніс петицію міської ґміни про надання містові позики⁷.

В січні 1876 р. магістрат міста Галича склав пожертву на будівництво пам'ятника А. Ґолуховському у Львові розміром 15 зл⁸.

Отже, пам'ятник було відкрито 21 жовтня 1858 р. Він мав вигляд колони римсько-доричного ордера, увінчаної кулею. Колона розташовувалася на п'єдесталі з трьох майданчиків. Загальна висота пам'ятника – 4,42 м (колони 2,91 м.). На основі фотоджерел можна ствердити, що той мав металеву огорожу у формі металевих стовпців з усіх боків. В яких кольорах виконали пам'ятник при відкритті – невідомо. Не знаємо, де спершу розміщувалася пам'ятна таблиця (на п'єдесталі чи на колоні) і якою мовою написана (німецькі джерела наводять текст німецькою, польські – польською). Імовірно її прикріпили з південного боку пам'ятника або із західного – залежно від розташування під'їзду на старий дерев'яний міст. Також не зафіксовано час її зняття або знищення. Це могло відбутися як за польської (1918–1939), так і за радянської (1939–1941; 1944–1991) влади в краї.

Національний заповідник «*Давній Галич*» для відновлення історичної пам'яті впродовж 2016–2017 рр. здійснював підготовку та практичні роботи щодо благоустрою і відновлення колони Ґолуховського. Зокрема

⁵ Gazeta Lwowska. Poniedziałek. 23 września 1867. № 230.

⁶ Gazeta Lwowska. Poniedziałek, 3 grudnia 1866. № 278.

⁷ Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1865–66. T. 1. Posiedzenie 1–40.

⁸ Gazeta Lwowska. Środa, 26 stycznia 1876. № 20.

було знайдено потрібний матеріал в архівах (Андрій Чемеринський), виготовлено пам'ятну таблицю (Ярослав Поташник), здійснено потрібні заміри конструкції (Андрій Чемеринський, Володимир Козелківський), силами відділів охорони культурної спадщини, науково-освітнього, археології, фондів, господарського виконано ряд господарських робіт.

Пам'ятну таблицю, встановлену на постаменті колони, вінчає герб Галича та напис, відновлений за архівними джерелами українською і німецькою мовами. В найближчий час поруч з колоною буде встановлено інформаційний вказівник із портретом графа А. Ґолуховського, описом його заслуг перед містом. Потребою часу є й виготовлення паспорта на цей об'єкт культурної спадщини, щоб надати йому статус пам'ятки місцевого значення⁹.

Майданчик перед пам'ятником викладено автентичною бруківкою австро-угорського періоду, яку майже два десятиліття тому прибрали з дороги, що вела до моста. Можливо, саме вона раніше вела до колони. Масивні блоки бруківки (завбільшки 31x31x15, кожен клеймований) справляють враження. Мешканці і гості Галича відтепер візуалізуватимуть історію міста не лише за середньовічними і ранньомодерними пам'ятками, а й за австро-угорськими, зокрема: колоною на честь графа А. Ґолуховського, пам'ятником річковому пароплаванню на Дністрі, металевим мостом на Дністрі (1910 р.).

⁹ Наказ Національного заповідника «Давній Галич» № 27 – Од від 04.06.2019 р.